

Futuristic analysis of the Second Step Statement of the Islamic Revolution

Zahed Ghafari Hashjin*
Ayub Nikunahad**

Received: 2019/10/11

Accepted: 2020/08/31

The purpose of this article is to analyze the second step statement based on the strategic foresight approach. This statement marks the beginning of a new era in the life of the Islamic Revolution and is about the discourse and outlook for the future of the Islamic Revolution in the form of a charters by the Supreme Leader. Thus, given the importance and strategic position of this document, the research that follows is to answer the question of how can the text and structure of the second step statement be methodologically analyzed from the perspective of strategic documents? To answer this question and show the strategic relevance of the document of the second step of the Islamic Revolution and its differentiation from other texts, Martialism method is used as one of the most common methods in the writing of strategic futuristic documents. The data gathering tool is the extraction of the second step statement and other related resources. The findings of the research and analysis of the second statement based on the seven-stage martial method show that this statement can be analyzed with this strategic foresight method. The first step of the statement deals with the process of qualitative and historical research in explaining revolutionary causes and conditions; Then, with steps such as explaining the shaping values of the Islamic Revolution, it then goes on to describe the environment of the second step. Then, by outlining the drivers shaping the future of the revolution, largely derived from the soft nature of the Islamic Revolution, it points to a desirable picture and vision of the future, that is the modern Islamic civilization. The methodological diligence in this statement shows that its formulation has a logical and rule-bound continuum that distinguishes this document from other political documents.

Keywords: Foresightingm Methodology, Islamic Revolution, Second Step Statement, Strategic document, Revolution Leader.

* Associate Professor of Political Science, Shahed University of Tehran, Tehran, I.R.Iran
(Corresponding author).

z_ghafari@yahoo.com

 0000-0003-0038-2283

** PhD Student in Futures Study of The Islamic Revolution, Shahed University of Tehran,
Tehran, I.R.Iran.

anikunahad@gmail.com

 0000-0002-5428-8551

تحلیل آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۰

مقاله برای بازنگری به مدت ۳۷ روز نزد نویسندگان بوده است.

زاهد غفاری هاشجین*

ایوب نیکونهاد**

چکیده

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی را که توسط مقام معظم رهبری صادر شده است، می‌توان آغازگر دور جدیدی از حیات انقلاب اسلامی برشمرد. در پژوهش حاضر دلالت‌های آینده‌نگارانه این سند راهبردی مورد پرسش قرار گرفته و محققان با استفاده از روش تحلیل آینده‌نگارانه «مارتالیزلی»، سعی در تحلیل متن و استنباط گزاره‌های راهبردی آن داشته‌اند. یافته‌های تحقیق حکایت از آن دارد که: انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم، با آینده‌ای روشن ترسیم شده است؛ آینده‌ای که در آن میزان توفیقات انقلاب اسلامی در هر دو ساحت مادی و معنوی رو به افزایش داشته و در عوض دستاورد دشمنان در مقابله با آن، رو به ضعف و کاستی دارد. این چشم‌انداز امیدبخش و خوشبینانه بوده و با نقش محوری جوانان برای حرکت به سوی تمدن اسلامی شناسانده می‌شود.

واژگان کلیدی: آینده‌نگاری، انقلاب اسلامی، بیانیه گام دوم، سند راهبردی، سیدعلی خامنه‌ای.

* دانشیار گروه علوم سیاسی و مطالعات انقلاب اسلامی، دانشگاه شاهد، تهران، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

z_ghafari@yahoo.com

0000-0003-0038-2283

** دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی، دانشگاه شاهد، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

anikunahad@gmail.com

0000-0002-5428-8551

مقدمه

بیان مسئله: تصویرسازی از آینده به حدی مهم است که آینده‌پژوهان آن را سنگ‌بنای آینده‌پژوهی می‌دانند و در صورتی که سازمان، ملت و تمدنی، تصویری از آینده نداشته باشد محکوم به شکست است (Dator, 2002, p.10). هدف اصلی آینده‌پژوهان نیز ترسیم آینده‌ای مطلوب بر اساس ارزش‌های جامعه است. در این میان مراکز مطالعات غربی زیادی به شکل‌های مختلف مشغول تصویرپردازی برای آینده بشری و غلبه تمدن غربی (Pourezzat, 2008, p.889) و حاکمیت آن بر جهان هستند (پورعزت، ۱۳۸۲، ص. ۴۷). آینده‌نگاری برای انقلاب اسلامی هم از اهمیت ویژه‌ای برای تحقق تمدن نوین اسلامی برخوردار است. بر این اساس صدور بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به عنوان یک سند راهبردی آینده‌نگارانه، گام مهمی برای پرکردن خلأ تصویرپردازی به شمار آمده و مسئله اصلی نوشتار حاضر را شکل می‌دهد.

اهمیت: بیانیه گام دوم فراتر از یک بیانیه معمولی است که فقط به توصیف گذشته و تحلیل نقاط قوت و ضعف جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. صدور این بیانیه در آغاز چهل سالگی انقلاب نشان می‌دهد که علی‌رغم تمامی مشکلات؛ مبانی، آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی همچنان خدشه‌ناپذیر بوده و برای ترسیم نقشه راه آینده معتبر هستند. تحلیل بیانیه گام دوم، از آنجا که می‌تواند به تحکیم پایه‌های علمی و ادبیات‌سازی درباره انقلاب اسلامی کمک نماید؛ دارای اهمیت نظری و کاربردی است.

ضرورت: عدم اهتمام به تحلیل علمی بیانیه گام دوم، می‌تواند به بروز انحراف در سیاست‌گذاری انقلاب اسلامی و ترسیم چشم‌اندازی غیرواقعی برای فعالیت آتی مسئولان منجر شود. بنابراین تحقیق حاضر دارای ضرورت راهبردی و کاربردی است.

هدف: هدف اصلی مقاله، تقویت فرآیند علمی سیاست‌گذاری و تصویرپردازی انقلاب اسلامی در چشم‌انداز آینده است. در همین ارتباط کمک به حاکمیت گفتمان بومی در زمینه سیاست‌گذاری انقلاب اسلامی و کمک به ترویج دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در عرصه جامعه علمی، به عنوان اهداف فرعی مدنظر می‌باشند.

سؤال‌ها و فرضیه: این نوشتار در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که: دلالت‌های آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم انقلاب چیست؟ سؤال‌های فرعی این پژوهش بر اساس

گام‌های هفت‌گانه روش مارتالیزی، عبارتند از: برهه‌های مهم تاریخی انقلاب اسلامی تصریح شده در بیانیه، کدامند؟ ارزش‌ها و آرمان‌های تشریح شده برای تصویرسازی از آینده انقلاب، در بیانیه گام دوم، کدامند؟ محیط آینده انقلاب اسلامی در متن بیانیه گام دوم چگونه به تصویر کشیده شده است؟ پیشران‌های آینده‌ساز در متن بیانیه گام دوم انقلاب کدامند؟ تصویر برجسته آینده انقلاب اسلامی در بیانیه، چگونه تصویری است؟ چگونه اهداف بیانیه گام دوم انقلاب در ابعاد فردی و سازمانی قابل تحقق است؟ آینده جذاب برای نهادینه‌سازی آن در جامعه، در بیانیه گام دوم چگونه صورت گرفته است؟ این پژوهش فرضیه‌آزما نمی‌باشد.

۱. پیشینه پژوهش

بررسی نویسندگان بیانگران است که آثار پژوهشی محدودی و عموماً در قالب همایش در این موضوع تولید شده که با توجه به رویکرد روشی شان، می‌توان آنها را به دو گروه اصلی دسته‌بندی نمود:

۱-۱. توصیف و تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب

این دسته از آثار به تحلیل گفتمانی و محتوایی بیانیه گام دوم انقلاب، ابعاد و الزامات چگونگی تحقق اهداف آن پرداخته‌اند که از جمله آنها می‌توان به مرویان حسینی (۱۳۹۷)، امینی سابق و همکاران (۱۳۹۸)، مقیمی (۱۳۹۸)، رشیدی، نصرت‌پناه و مرادی (۱۳۹۸)، خسروی (۱۳۹۸)، عزیزی (۱۳۹۸) و دهقانی (۱۳۹۸) اشاره کرد.

۲-۱. تحلیل آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم انقلاب

این آثار عمدتاً با روش آینده‌پژوهی، یا در پی شناسایی پیشران‌های تحقق بیانیه در موضوعات موردی برآمده‌اند؛ و یا به ارائه راهبردهایی برای تحقق کلیت اهداف بیانیه پرداخته‌اند. از جمله این آثار می‌توان به پژوهش‌های یوسفی خرایم (۱۳۹۷)، قربانعلی دولابی (۱۳۹۸)، میرباقری (۱۳۹۸) و غلامزاده و پارسا‌نژاد (۱۳۹۸) اشاره کرد.

مزیت برجسته تحقیق حاضر آن است که نویسندگان از روش‌شناسی مارتالیزی برای تحلیل بیانیه بهره برده‌اند. به همین دلیل ظرفیت‌های تازه‌ای از این سند راهبردی آشکار شده که در پژوهش‌های پیشین به آنها اشاره نرفته است.

۲. مبانی مفهومی و نظری

۲-۱. تحلیل

تحلیل در لغت به معنی حل کردن هر چیزی است و در اصطلاح به معنی فرآیندی است که بر اساس آن فرد سعی می‌کند تا داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده را به شیوه‌ای قابل فهم توضیح داده و تشریح کند (Hay, 2002, p.10-12).

۲-۲. آینده‌نگاری

تعاریف متعددی از آینده‌نگاری ارایه شده، اما در تعریف فراگیر آن عبارتست از: توانایی ایجاد و حفظ نگرش با کیفیت، سازگار و رو به جلو، و کاربست بینش تولیدی در راه‌های مفید سازمان (Slaughter, 2002, p.372-385). در مجموع آینده‌نگاری را می‌توان راهبردی با نگاه بلندمدت، عمیق و گسترده دانست که به عنوان یک دورنما، یک حالت نظام‌مند تفکر و مجموعه‌ای از فعالیت‌ها بر پایه فهم ویژگی‌ها، توانایی‌ها، الگوهای رفتار و فضا و وضعیت‌ها برای مانور در محیط اجتماعی استوار است.

۳. روش پژوهش

روش‌های مختلفی برای چشم‌اندازسازی در آینده‌نگاری راهبردی وجود دارد (میرشاه ولایتی، ۱۳۸۸، صص. ۷۴-۹۵)، اما برای تحلیل اسناد آینده‌نگارانه و از نوع راهبردی در مسائل کلان حکومتی، روش هفت مرحله‌ای مارتالیزلی^۱، کاربرد بیشتری دارد.

گام اول. تعیین برهه‌های تاریخی

در این مرحله نوعی روندپژوهی صورت گرفته و رابطه بین رویدادها و منطقی تغییرات مد نظر است. در واقع اساس طراحی و ساختن آینده مطلوب از طریق استنباط، توصیف، تحلیل و جهت‌دهی روندها امکان‌پذیر است (میرشاه ولایتی و نظری‌زاده، ۱۳۸۹، صص. ۱۱۰-۱۲۶). ضرورت این مسئله از آن جهت است که مخاطبان سند، شناخت نسبی از وضعیت کشور در دوره‌های مختلف به دست آورده و درک نمایند که در چشم‌انداز بلندمدت چگونه و به چه میزان از مسیر تعریف شده را طی کرده‌اند، وضعیت جامعه و کشور در حال حاضر چگونه است و برای رسیدن به اهداف چه اقداماتی باید انجام دهند (Lasley, 2004, p.23-32).

گام دوم. تحلیل ارزش‌ها

وجه اشتراک همه روش‌های تولید اسناد راهبردی و چشم‌اندازسازی، تأکید بر تبیین و تشریح ارزش‌ها به عنوان مؤلفه مهم ثبات، پایداری و هویت‌خواهی است. ارزش‌های بنیادین ثابت بوده و به کندی طی دوره‌های زمانی بلندمدت تغییر می‌کنند. ارزش‌های بنیادین، اساس باورهای ما درباره خویشتن، زندگی، اطرافیان و استعدادهای نهفته انسانی ما و دیگران را بنا می‌نهند (میرشاه ولایتی ۱۳۸۸، صص ۳۶-۳۵). اهمیت پرداختن به ارزش‌ها در نگارش اسناد راهبردی از آن جهت است که ارزش‌ها، معیاری برای سنجش درست بودن مسیر حرکت هستند (پدرام، ۱۳۸۸، ص ۱۳۷).

گام سوم. تصویرسازی از محیط آرمانی

در این مرحله باید محیط آرمانی ترسیم شود و تفاوت‌های آن با محیط کنونی قابل تشخیص باشد. بدون شک آینده متفاوت از زمان کنونی است و کشف نشانه‌های تغییر در آینده به ترسیم وضعیت مدنظر کمک بسیاری خواهد کرد. در پارادایم امروزین دیگر انتظار پیش‌بینی حوادث و رویدادها از آینده‌پژوهی وجود ندارد، بلکه هدف نهایی ساختن آینده بهتر است (Cornish, 2004, p.889-891). در واقع طراحی و ساخت آینده مقدم بر پیش‌بینی آن است. از طرف دیگر محیطی که قرار است در آینده به تصویر کشیده شود، الزاماً با زمان فعلی یکسان نیست (Slaughter, 1996, p.10).

گام چهارم. شناسایی پیشران‌ها

به نیروهای تغییری که در پس یک روند وجود دارند و معمولاً عوامل پیش‌برنده تغییر به شمار می‌روند، پیشران می‌گویند (گوردون، ۱۳۹۲، ص ۱۸۲). نیروهای پیشران، عوامل، فرآیندها، و عدم قطعیت‌هایی هستند که تغییرات را در محیط‌های مختلف ایجاد کرده و به پیش می‌رانند (دبیرخانه آینده‌نگاری ملی، ۱۳۹۵، ص ۹).

گام پنجم. برجسته‌سازی تصویر آینده

هدف اصلی این مرحله آن است که تصویر آینده کشور صیقلی و روی آن تمرکز شود. این تصویر باید بازتاب‌دهنده هویت واقعی جامعه باشد و در روح و احساس آحاد مردم رسوخ کند (Lasley, 2004, p.23-32).

گام ششم. نحوه همکاری برای تحقق اهداف

برای محقق شدن اهداف یک سند با ویژگی‌های آینده‌نگارانه و راهبردی دو بعد مهم فردی و سازمانی از هم قابل تکفیک است (Lasley, 2004, p.23-24). در بعد شخصی افراد باید به این موضوع بیندیشند که چه خدمتی می‌توانند برای تحقق اهداف عالی که در یک سند راهبردی نگارش یافته که آرمان‌های یک جامعه در آن تجلی پیدا کرده است، انجام دهند. در سطح سازمانی نیز تصویر چشم‌انداز باید به عنوان یک الزام در برنامه‌ریزی‌های اجرایی، تقنینی و سیاست‌گذاری‌های کلان مورد توجه قرارگیرد.

گام هفتم. ترسیم چشم‌انداز و آینده جذاب

پیش‌شرط یک سند راهبردی این است که بتواند با غلبه بر چالش‌ها و مشکلات پیش رو نویددهنده فردایی بهتر برای افراد یک جامعه باشد. مجموع این ملاحظات در نمودار زیر آورده شده است.

نمودار شماره (۱): روش آینده‌نگاری راهبردی برای تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب

(طراحی توسط نگارندگان، با استفاده از داده‌های: Lasley, 2004, pp.23-32)

۴. برهه‌های مهم تاریخی کشور

بیانیه گام دوم انقلاب در بخش نخست خود برای ترسیم فراز و فرودهای تاریخی کشور از تکنیک روندپژوهی به خوبی بهره گرفته است. در متن آن ارجاعات متعددی درباره وضعیت دوران، قبل از انقلاب، پیروزی و تثبیت انقلاب اسلامی و وضعیت فعلی کشور قابل مشاهده است. بیانیه گام دوم با تشریح اوضاع و احوال نظام بین‌الملل در مقطع استقرار نظام جمهوری اسلامی، به ترسیم موقعیت ایران در آن برهه زمانی پرداخته است. با بهره‌گیری از تکنیک روندپژوهی کیفی و تاریخی می‌توان به روشنی فراز و فرودهای تاریخی کشور در چهار دهه انقلاب اسلامی را در متن بیانیه ملاحظه نمود و اینکه چگونه این بیانیه «برای برداشتن گام‌های استوار در آینده» بر شناخت فراز و فرودهای گذشته و درس‌آموزی از تجربه‌های کسب شده برای در امان ماندن از تهدیدهای ناشناخته آینده تأکید دارد. نتیجه ترسیم فراز و فرودهای تاریخی یا به عبارت دیگر روندپژوهی صورت گرفته در مرحله اول، برون‌یابی روند اولیه یعنی شکل‌گیری انقلاب اسلامی است. در این مرحله پس از بیان تأثیرگذاری و بازتاب انقلاب اسلامی مؤثر بر فروپاشی نظم دوقطبی حاکم بر تغییر معادلات جهانی، به شکل‌گیری نظم جدید در پرتو مفاهیم متعالی انقلاب که به تقابل دوگانه جدید «اسلام و استکبار» به عنوان پدیده برجسته جهان معاصر به منزله نتیجه این روندپژوهی و برون‌یابی اشاره کرد. به طور کلی پرداختن به روندهای طی شده در طول چهل ساله عمر انقلاب اسلامی نیز از جمله نکات مثبت بیانیه است. حتی بیانیه در گذشته چهل ساله انقلاب نیز متوقف نشده و به روندهای فعلی و جاری کشور نیز می‌پردازد که می‌توان از آن‌ها به عنوان پیش‌بینی‌های آینده انقلاب در بیانیه نام برد که در ادامه مقاله به آن‌ها پرداخته خواهد شد. گرچه متن بیانیه به فراخور موضوع در فرازهایی مخاطبان دیگر خود را به جایگاه گذشته کشور و علل عقب‌ماندگی از قافله پیشرفت و توسعه ارجاع می‌دهد، اما شواهد تطبیق بیانیه با اولین مرحله روش مارتالیزی در جدول شماره (۱) ارائه شده است.

جدول شماره (۱): برهه‌های مهم تاریخی کشور در بیانیه گام دوم انقلاب

ردیف	مدرک	دلالت
۱	<ul style="list-style-type: none"> آن روز که جهان میان شرق و غرب مادی تقسیم شده بود و کسی گمان یک نهضت بزرگ را نمی‌برد. 	تشریح اوضاع و احوال نظام بین‌الملل و شرایط شکل‌گیری انقلاب اسلامی
۲	<ul style="list-style-type: none"> همه چیز علیه ما بود، چه رژیم فاسد طاغوت... چه دولت آمریکا و برخی دیگر از دولت‌های غربی و چه وضع بشدت نابسامان داخلی... هیچ تجربه پیشینی و راه طی شده‌ای در برابر ما وجود نداشت. 	
۳	<ul style="list-style-type: none"> شعارهای جهانی این انقلاب... آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت، برادری، هیچ‌یک به یک نسل و یک جامعه مربوط نیست... این انقلاب از آغاز تا امروزه بی‌رحم و خون‌ریز بوده و نه منفعل و مردد. با صراحت و شجاعت در برابر زورگویان و گردنکشان ایستاده و از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است... 	تشریح سیر حرکت انقلاب (بیان رسالت و مأموریت انقلاب تا دستاوردهای آن)
۴	<ul style="list-style-type: none"> روحیه و باور ما می‌توانیم را به همگان منتقل کرد... و این منشاء برکات بزرگ شد: (بیان دستاوردهای هفت‌گانه در بیانیه) 	
۵	<ul style="list-style-type: none"> پس آنگاه انقلاب ملت ایران، جهان دو قطبی آن روز را به جهان سه قطبی تبدیل کرد و سپس با سقوط و حذف شوروی و اقمارش و پدید آمدن قطب‌های جدید قدرت، تقابل دوگانه جدید «اسلام و استکبار» پدیده برجسته جهان معاصر و کانون توجه جهانیان شد. 	برون‌یابی روند انقلاب

(طراحی توسط نگارندگان)

۵. تحلیل ارزش‌ها و آرمان‌ها

ارزش‌های مشترک و مورد وفاق جمعی است که افراد جامعه را برای دستیابی به یک هدف کلان ملی ترغیب می‌کند. بیانیه گام دوم انقلاب هم به طرز چشمگیری به تبیین و تشریح ارزش‌ها پرداخته است. تبیین و تشریح ارزش‌ها در بیانیه گام دوم انقلاب به گونه‌ای است که می‌توان آن را یک سند راهبردی برای بازنمایی مجدد شعارها و ارزش‌های اصیل انقلاب اسلامی ملت ایران به شمار آورد. در فرازهای دیگر بیانیه نقش ارزش‌ها و برجسته کردن جایگاه آن‌ها در آینده انقلاب اسلامی نقش پررنگ‌تری دارد. همچنین در سر فصل گام دوم و توصیه‌های آن برای آینده انقلاب، مشتمل بر هفت توصیه اساسی به جوانان به عنوان پیشران اصلی تغییر آینده است، شش مورد این توصیه‌ها یعنی (علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، سبک زندگی) دربرگیرنده مسائل ارزشی هستند. این امر نشان‌دهنده آن است که عنصر جهان‌بینی اسلامی و ارزش‌های برخاسته از آن در نهضت انقلابی ایران و تداوم آن و همچنین در ساخت آینده انقلاب و هدف‌گذاری آن یعنی ایجاد تمدن نوین اسلامی نقش اساسی دارد. واقعیت آن است که تا زمانی که ارزش‌ها به صورت واضح، شفاف تبیین و تشریح نشوند، نمی‌توان چارچوب‌های تصویر آینده را برای مخاطب ترسیم نمود. نکته حائز اهمیت متن بیانیه، در این مرحله دوم این است که ارزش‌های بنیانی تصویرسازی‌غایی آینده انقلاب اسلامی در قالب تمدن نوین اسلامی را به صورت شفاف مشخص کرده است (نگاه کنید به جدول شماره ۲).

جدول شماره (۲): ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی

ردیف	مدرک	دلالت
۱	<ul style="list-style-type: none"> • انقلاب اسلامی همچون پدیده‌ای زنده و با اراده، همواره دارای انعطاف و آماده تصحیح خطاهای خویش است، اما تجدیدنظرپذیر و اهل انفعال نیست... و میان جوشش انقلابیو نظم سیاسی و اجتماعی تضاد و ناسازگاری نمی‌بیند، بلکه از نظریه نظام انقلابی تا ابد دفاع می‌کند. 	<ul style="list-style-type: none"> • دفاع از نظریه ابدی و لایتغیر نظام انقلابی • زنده و پویا بودن • انعطاف‌پذیری اصولی • دارای اراده و قدرت

ردیف	مدرک	دلالت
۲	<ul style="list-style-type: none"> • {انقلاب اسلامی}... به هیچ بهانه‌ای از ارزش‌هایش که بحمدالله با ایمان دینی مردم آمیخته است، فاصله نمی‌گیرد. 	<ul style="list-style-type: none"> • ایمان‌محوری • ثبات و استواری • مردم‌محوری
۳	<ul style="list-style-type: none"> • دین و دنیا را در کنار هم مطرح کرد و آغاز عصر جدیدی را اعلام نمود... شعارهای جهانی این انقلاب... هرگز بی‌مصرف و بی‌فایده نخواهند شد، زیرا فطرت بشر در همه عصرها با آن سرشته است. آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت، برادری... 	<ul style="list-style-type: none"> • توجه به دین و دنیای مردم • داشتن رویکردی جهان‌شمول • فطرت‌محوری • آزادی • اخلاق • معنویت • عدالت • عقلانیت • استقلال • عزت • برادری
۴	<ul style="list-style-type: none"> • {انقلاب} کفه عدالت را در تقسیم امکانات عمومی کشور سنگین کرد... البته عدالت مورد انتظار در جمهوری اسلامی که مایل است پیرو حکومت علوی شناخته شود، بسی برتر از اینهاست... 	<ul style="list-style-type: none"> • عدالت‌محوری • بازنمایی ارزش‌ها در حرکت انقلابی
۵	<ul style="list-style-type: none"> • عبار معنویت و اخلاق را در فضای عمومی جامعه به گونه‌ای چشمگیر افزایش داد... رویکرد دینی و اخلاقی در جمهوری اسلامی، دل‌های مستعد و نورانی به ویژه جوانان را مجذوب کرد و فضا به سود دین و اخلاق دگرگون شد. 	<ul style="list-style-type: none"> • معنویت‌محوری • اخلاق‌محوری • دین‌گرایی • توجه ویژه به جوانان

(طراحی شده توسط نگارندگان)

۶. تصویر محیط آرمانی

نگاهی به متن و ساختار بیانیه گام دوم انقلاب نشان‌دهنده آن است که محیط ترسیم شده آینده انقلاب اسلامی، متمایز از محیط فعلی است. یعنی مسیر طی شده در چهل سال گذشته از عمر انقلاب اسلامی، تنها بخشی از مسیر یک ابررودادی که باید برای نیل به آینده مطلوب؛ ادامه مسیر پیش رو را طی کرد. در واقع سازه اصلی و زیربنایی محیط آینده ایران اسلامی با حادث شدن انقلاب اسلامی پدیدار گشته و این چشم‌اندازسازی صحیح از آینده انقلاب بر مبنای گفت‌وگو با متعالی آن است که می‌تواند این ظرفیت‌های بالقوه انقلاب را به فعلیت برساند. در حقیقت طراحی عالمانه اهداف انقلاب و محدود نکردن آن به یک

سری تغییرات محدود سیاسی و اجتماعی، نقطه قوت انقلاب اسلامی است. وجود این قابلیت ذاتی در بطن حرکت انقلاب اسلامی، انقلاب را به مثابه یک رودخانه ساری و جاری تبدیل کرده که قابلیت هضم و پذیرش انواع تغییر و تحولات با حفظ اصول بنیادین خود برای دستیابی به اهداف متعالی‌تر را داراست. حال این پرسش مطرح است که محیط آرمانی انقلاب اسلامی که متفاوت از محیط کنونی است در سند راهبردی گام دوم انقلاب به چه صورت ترسیم شده است؟ در واقع تفاوت گام اول انقلاب با گام دوم پیش رو در این مسئله است که اگر گام اول انقلاب، گام تأسیس و تثبیت انقلاب اسلامی نامیده شود، گام دوم انقلاب بر اساس متن بیانیه، ورود انقلاب اسلامی به دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و حرکت به سوی تمدن‌سازی است که مؤلفه‌ها و ارکان شکل‌دهنده آن، بسیار متفاوت‌تر از محیط گام اول خواهد بود.

براساس اندیشه سیاسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مراحل پنج‌گانه‌ای برای دستیابی به تمدن نوین اسلامی تعریف شده است (مهری، ۱۳۹۵، صص ۳۳-۳۲). براین اساس گام اول آن شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی بوده که در سال ۵۷ اتفاق افتاده است. این گام مبنای اصلی چه در بعد نظریه‌پردازی و چه در بعد عملی برای دستیابی به این هدف بلند مدت است. گام دوم دستیابی به تمدن نوین اسلامی نظام‌سازی اسلامی است. این مرحله به مثابه نهادسازی و ساختارسازی برای هدف غایی است. در این گام می‌توان به تدوین قوانین اساسی و سایر قوانین لازم برای اداره امور طبق شریعت و مذهب اسلام، تأسیس نهادهای انقلابی در درون ساختارها اشاره کرد. مرحله سوم تأسیس تمدن نوین اسلامی، دولت‌سازی اسلامی است. هدف این گام، روی کارآمدن دولت‌هایی در تراز گفتمان انقلاب اسلامی است که گرچه انقلاب اسلامی تا کنون فراز و فرودهایی در این زمینه داشته است، اما تا رسیدن به دولت تراز مطلوب انقلاب که دال مرکزی آن گفتمان اصیل انقلاب باشد، فاصله دارد. گام چهارم برای تحقق تمدن نوین اسلامی، امت‌سازی اسلامی است. هدف این گام با تکیه و اجرایی نمودن بنیان‌های قرآنی، الگوسازی و مدل‌سازی برای سایر دولت‌های اسلامی است که قرآن آن را امت واحده نامیده است. بعد از طی این مراحل است که خورشید گفتمانی تمدن نوین اسلامی، طلوع خواهد کرد.

جدول شماره (۳): تصویر محیط آرمانی انقلاب اسلامی

ردیف	مدرک	دلالت
۱	تنها انقلابی است که یک چلهٔ پرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده... و اینک وارد دومین مرحله خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی شده است.	• ایستادگی بر آرمان‌ها
۲	...اینک وارد فرآیند بزرگ و جهانی چهل ساله دو ممی شود.	• تقویت رویکرد جهان‌شمولی
۳	اینک در آغاز فصل جدیدی از زندگی جمهوری اسلامی... مایلیم با جوانان عزیزم، نسلی که پا به میدان عمل می‌گذارد تا بخش دیگری از جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ آغاز کند، سخن بگوییم. اما آنچه من می‌خواهم بگویم این است که این راه طی شده، با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر.	• حرکت به سمت تمدن‌سازی • محوریت و نقش برجسته جوانان
۴	اما راه طی شده فقط قطعه‌ای از مسیر افتخارآمیز به سوی آرمان‌های بلند نظام جمهوری اسلامی است. دنباله این مسیر... باید با همت و هشیاری و سرعت عمل و ابتکار شما جوانان طی شود. مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، در همه میدان‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین‌المللی و نیز در عرصه‌های دین و اخلاق و معنویت و عدالت، باید شانه‌های خود را زیر بار مسئولیت دهند.	• حرکت تکاملی در ادامه گذشته • محوریت و نقش برجسته جوانان • شکل‌گیری دولت نراز انقلاب اسلامی
۵	...اگر زمام بخش‌های گوناگون کشور به جوانان مؤمن و انقلابی و کاردان... سپرده شود این امید {عدالت} برآورده خواهد شد.	• محوریت و نقش برجسته جوانان • تحقق بیشتر عدالت‌محوری

(طراحی توسط نگارندگان)

۷. پیشران‌ها

یکی دیگر از نقاط قوت بیانیه گام دوم انقلاب برشمردن پیشران‌هایی است که به آینده انقلاب اسلامی شکل داده و تصویر و آرمان بزرگ انقلاب را عملی می‌سازند. در واقع بیانیه گام دوم انقلاب، با به کار بردن تعابیری همانند «کشور و ملتی مستقل، آزاد، مقتدر، باعزت، متدین، پیشرفته در علم، دارای تجارب انباشته و گرانبها» که همه آنها محصول و از نتایج پیروزی انقلاب اسلامی اند، راه طی شده را فقط بخشی از مسیر به سوی آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی می‌داند و برای دستیابی به اهداف غایی پیشران‌های تحول‌ساز متعددی را بر می‌شمارد. گرچه یکی از پیشران‌های مهم و سرنوشت‌ساز انقلاب اسلامی در تمامی مقاطع و صحنه‌های چهل سال گذشته «جوانان» بوده‌اند و امروز هم وظیفه تحقق بخشیدن به اهداف متعالی آینده انقلاب در چهل ساله دوم بر عهده آنان گذاشته شده؛ اما کنکاش در متن بیانیه، بیانگر وجود پیشران‌های متعدد دیگری نیز هست. با توجه به تعریف و دسته‌بندی انواع پیشران‌ها (Glossary of Futures Studies Terms, 2007)، پیشران‌های شکل‌دهنده به چشم‌انداز آینده انقلاب اسلامی در جدول زیر معرفی شده‌اند:

جدول شماره (۴): پیشران‌های شکل‌دهنده به چشم‌انداز آینده انقلاب اسلامی

حوزه اثرگذاری پیشران							عنوان پیشران
علمی / فناوری	اخلاقی / مذهبی	اجتماعی	فرهنگی	محیطی	اقتصادی	سیاسی	
	✓	✓	✓		✓		نیروی جوان مستعد و مؤمن
				✓	✓		منابع طبیعی و ذخایر زیر زمینی
✓		✓	✓		✓		علم و پژوهش/علم و فناوری
	✓	✓	✓				معنویت و اخلاق
✓					✓		اقتصاد
	✓	✓	✓		✓	✓	عدالت و مبارزه با فساد
	✓	✓	✓			✓	استقلال و آزادی
	✓	✓	✓			✓	عزت ملی، روابط خارجی و...
	✓	✓	✓			✓	سبک زندگی

(طراحی توسط نگارندگان)

از رهگذر تأمل در پیشران‌ها، چند نکته اساسی استنباط می‌شود:

اول اینک: پیشران‌ها از جنس ماهیت شکل‌دهنده به خود انقلاب هستند. مقام معظم رهبری در این بیانیه اکثر پیشران‌های تمدن‌ساز، آینده انقلاب را به لحاظ ماهیتی از جنس عوامل شکل‌دهنده انقلاب و با ماهیت نرم، معرفی نموده‌اند.

دوم اینک: گرچه شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی به لوازم مادی و فناورانه هم نیاز دارد، اما بسترسازی‌های فرهنگی، اخلاقی و گفتمانی که اساس شکل‌گیری بینش تمدنی است؛ ضرورت بیشتری دارد. در واقع زیربنای تمدن‌سازی نوین اسلامی، گفتمان‌سازی بر مبنای آموزه‌های دین مبین اسلام است و تا زمانی که زیربنای مسئله به خوبی ساخته و پرداخته نشود و نرم‌افزار شکل‌دهنده به جهت‌گیری‌ها به سمت و سوی این حرکت عظیم و آرمان بزرگ فراهم نگردد، منابع مادی و سخت‌افزاری نمی‌توانند کاربرد چندانی داشته باشد؛ چرا که آرمان و چشم‌انداز انقلاب را نمی‌توان با مقیاس‌های کمی اندازه‌گیری کرد. همچنان که دنیای غرب، امروز مظاهر رشد و مباحث مادی توسعه را به سرعت پیموده، اما چون از لحاظ نرم‌افزاری زیربنای فراهم نگردیده، همین مظاهر توسعه سبب بحران‌های متعددی شده است (Slaughter, 1996, p.28).

سوم اینک: پیشران‌هایی که رهبری انقلاب برای آینده‌سازی بر آنها تأکید نموده، کلیدهای تغییر و تحول در جامعه اسلامی برای دستیابی به هدف متعالی «تمدن‌سازی» است. وجه متمایز این پیشران‌ها، واقع‌بینی آرمان‌گرایانه آنها است. این امر به معنی توجه به این پیشران‌ها با مفروض قرار دادن و برشمردن نقاط قوت و ضعف فعلی کشور در هر یک از آنهاست. این ویژگی از نقاط قوت بیانیه نیز به شمار می‌آید.

۸. برجسته‌سازی تصویر آینده در بیانیه گام دوم انقلاب

«محیط‌شناسی» از ضرورت‌های حرکت به سوی تصویر آینده به شمار می‌آید. محیط برای مخاطب که در بیانیه گام دوم ملت ایران در نسل فعلی و نسل‌های آینده هستند، باید به گونه‌ای برجسته صیقل داده شود که زمینه نهادینگی آن در سطح جامعه فراهم گردد و به عنوان یک آرمان بزرگ، همه شهروندان کشور در قبال آن احساس وظیفه و تکلیف نمایند. تصویر آینده انقلاب و آرمان آن یعنی تحقق تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای عصر ظهور، برای ملت ایران بیگانه نیست. در فرهنگ سیاسی شیعی و

آموزه‌های قرآنی به مؤمنان وعده صادق داده شده که سرانجام امر حکومت در زمین به دست صالحان و شایستگان خواهد بود.^۲ اگرچه در تحقق تاریخی این وعده هیچ شکی نیست، اما زمینه‌سازی تحقق آن با مؤمنان است. برجسته‌سازی و صیقل‌بخشی به اسناد راهبردی به عواملی چند بستگی دارد؛ اولین عامل، چگونگی ابلاغ سند و نحوه تجلیل از آن در تمامی سطوح و ساختار و در بین مردم است. عامل دوم در برجسته‌سازی سند، برگزاری نشست‌های علمی و آکادمی برای بحث و تبادل نظر پیرامون تصویری از آینده است که در سند تجلی یافته است (برگزاری همایش‌ها و بازخوانی سند و تصویر آینده گرچه یک ضرورت است، اما نباید تبدیل به اصل شود). عامل سوم در برجسته‌سازی سند فرهنگ‌سازی توسط رسانه‌های جمعی است. پرداختن به سند در رسانه‌های جمعی علاوه بر ایجاد وفاق در بین نخبگان، به نهادینه‌سازی ادبیات سند کمک فراوانی خواهد کرد. همچنین تدوین و تصویب قوانین مورد نیاز برای هماهنگی دستگاه‌های حاکمیتی برای نیل به اهداف و حرکت سازمان‌ها به سمت و سوی آن یک ضرورت است (Latham, 1995).

جدول شماره (۵): برجسته‌سازی تصویر آینده انقلاب اسلامی

ردیف	مدرک	دلالت
۱	دوره‌های آینده دهه‌های شماسست و شمائید که باید کارآموده و پرانگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هر چه بیشتر به آرمان بزرگش که ایجاد تمدن نوین اسلامیو آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواحنا فاده) است، نزدیک کنید	<ul style="list-style-type: none"> • آینده انقلاب اسلامی روشن است • آینده انقلاب اسلامی در گرو کار و تلاش بیشتر است. • آینده انقلاب اسلامی با تمدن‌سازی پیوند خورده است. • آینده انقلاب اسلامی با نظریه مهدویت مرتبط است
۲	کشور و ملتی مستقل، آزاد، مقتدر، باعزت، متدین، پیشرفته در علم، انباشته از تجربه‌های گرانبها، مطمئن و امیدوار، دارای تأثیر اساسی در منطقه و دارای منطق قوی در مسائل جهانی، رکورددار در رسیدن به رتبه‌های بالا در دانش‌ها و فناوری‌های مهم و... که همگی محصول انقلاب و نتیجه جهت‌گیری‌های	<ul style="list-style-type: none"> • انقلاب اسلامی به توسعه و پیشرفت در حوزه‌های مختلف، کمک خواهد کرد • انقلاب اسلامی به افزایش اقتدار و قدرت منطقه‌ای کمک می‌کند • انقلاب اسلامی به ارتقای جایگاه

ردیف	مدرک	دلالت
	انقلابی و جهادی است	کشور در نظام جهانی کمک می‌کند
۳	انقلاب عظیم و پایدار و درخشانی که شما به توفیق الهی باید گام بزرگ دوم را در پیشبرد آن بردارید. محصول تلاش چهل‌ساله، اکنون برابر چشم ماست	• آینده، نویددهنده بهره‌برداری از تجارب و نتایج چهل سال گذشته است
۴	...نخستین توصیه من امید و نگاه خوشبینانه به آینده است... در خود و دیگران نهال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومی‌دی را از خود و دیگران برانید.	• نگاه خوشبینانه به آینده باید داشت • امید فردی و جمعی باید تولید کرد
۵	بی‌شک فاصله میان بایدها و واقعیت‌ها... طی شدنی است و در چهل سال گذشته در مواردی بارها طی شده است و بی‌شک در آینده، با حضور نسل جوان مومن و دانا و پرانگیزه، با قدرت بیشتر طی خواهد شد... باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم	• فاصله بایدها و واقعیت‌ها قابل کاستن است. • نقش محوری و برجسته با جوانان خواهد بود • علم و ایمان باید مورد توجه قرار گیرد • هدف باید عالی و متعالی باشد. • مرزشکنی دانش باید در دستور کار باشد.

(طراحی توسط نگارندگان)

۹. همکاری برای تحقق اهداف تصویرشده در بیانیه گام دوم

سند راهبردی‌ای همانند بیانیه گام دوم انقلاب باید به عنوان خواست عمومی یک ملت در تمامی سطوح جامعه نهادینه شود. آنچه که در متن بیانیه گام دوم انقلاب قابل مشاهده است، با تکیه بر منظومه فکری رهبری انقلاب نه فقط پیشران حرکت ملت ایران در گام دوم، بلکه پیشران‌های شکل‌دهنده به گام اول (پیروزی و تثبیت انقلاب اسلامی) هم می‌باشد. در واقع روح جمعی حاکم بر متن بیانیه گام دوم انقلاب، همان بازنمایی و بازاندیشی مفاهیم و گفتمان پیش‌برنده انقلاب اسلامی با پشتوانه تجربه چهل‌ساله تجربه در اختیار نظام جمهوری اسلامی و با آسیب‌شناسی آن توسط رهبری است که بار دیگر آرمان‌های اساسی انقلاب اسلامی را به عنوان چراغی پیش روی

حرکت انقلابی ملت ایران مطرح کرده است. آرمان‌های متعالی و الهی انقلاب اسلامی در تمامی مراحل اساس بسیج و حضور و جانفشانی مردمی در وقایع و صحنه‌های مختلف بوده است. پیروزی انقلاب اسلامی، دفاع و مقاومت در دوران جنگ تحمیلی، مقابله با جنگ اقتصادی نظام سلطه، گذر موفق از همه توطئه‌ها و دشمنی‌ها و نظایر آن شواهدی بر این مدعاست. بعد سازمانی مسئله ناظر به وظایف سازمان‌ها برای تحقق بخشیدن به اهداف ترسیم شده در یک سند راهبردی است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ضمن تثبیت جایگاه رهبری، وظایف و اختیارات ایشان نیز به وضوح مشخص گردیده است. اصل ۱۱۰ قانون اساسی تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران را پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و همچنین نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام را، جزو اختیارات رهبری قرار داده است و طبق اصل ۵۷ قانون اساسی، قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران (قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه) با وجود مستقل بودن از یکدیگر زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت باید اداره شوند؛ گرچه اصل ۶۰ قانون اساسی شبهات مطرح شده پیرامون این اصل را برطرف کرده و بیان می‌دارد که «اعمال قوه مجریه جز در اموری که در این قانون مستقیماً بر عهده رهبری گذارده شده، از طریق رئیس جمهور و وزراء است» (صفار، ۱۳۸۳، صص ۳۷-۳۱). با این وجود جایگاه قانونی رهبری در قانون اساسی به خوبی تبیین گردیده و بر اساس اصل ۱۱۳ قانون اساسی بالاترین مقام رسمی کشور است.

نکته قابل توجه در این میان آن است که همه فقهای شیعه از قرن دوم تاکنون، بر وجوب اداره جامعه اسلامی توسط شخص فقیه جامع‌الشرایط تأکید و مخالفت با نظرات ایشان به خاطر اعلمیت و جامعیت نگاه ایشان در مسائل فقهی و حکومتی جایز ندانسته‌اند. آنچه که از مجموع قریب به اتفاق نظرات فقیهان شیعه تاکنون به دست می‌آید این است که ولایت بر افتاء (فتوا)، ولایت در قضا و فصل خصومت، نظارت بر جریان امور مسلمین نسبت به اجرای قوانین خدا و جلوگیری از انحرافات، امور حسبیه (اموری که از نظر شارع مطلوب و از نظر زندگی اجتماعی ضروری و اجتناب‌ناپذیرند) و... درحوزه اختیارات ولی فقیه برشمرده شده است (کربلایی پازوکی، ۱۳۹۶، صص ۹۰-۵۰). با وجود جایگاه قانونی و شرعی رهبری انقلاب علاوه بر مردم، ساختار سیاسی حاکمیت نیز وظایف بخصوصی درباره اجرایی کردن فرامین و بیانات ایشان بر

عهده دارند. گرچه سند بیانیه گام دوم انقلاب به شرح وظایف و چگونگی کاربست و تحقق اهداف آن اشاره تصریحی نکرده است، اما مخاطب اصلی بیانیه علاوه بر جوانان و عموم مردم، مستند به صریح اصل قانون اساسی، دستگاه‌های حاکمیتی نیز هستند.

**جدول شماره (۶): مؤلفه‌های همکاری برای تحقق اهداف راهبردی
بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی**

ردیف	مدرک	دلالت
۱	بی‌شک شما جوانان مؤمن و پرتلاش خواهید توانست این عیب بزرگ (ظرفیت‌های استفاده نشده طبیعی و انسانی) را برطرف کنید.	• همکاری بین‌نسلی (جوانان با افراد باتجربه)
۲	شما جوانان باید پیش‌گام در شکستن محاصره تبلیغاتی باشید. در خود و دیگران نهال امید به آینده را پرورش دهید... قدر خود را بدانید و با قوت خداداد، به سوی آینده خیز بردارید و حماسه بیافرینید.	• همکاری جوانان در حوزه‌های مختلف علمی، تحلیلی و اجرایی، ضروری است
۳	ولی اینک مطالبه عمومی من از شما جوانان آن است که این راه را (علم و پژوهش) با احساس مسئولیت بیشتر و همچون یک جهاد در پیش گیرید.	• همکاری مؤثر در حوزه‌های علمی و اجرایی به صورت توأمان
۴	دستگاه‌های مسئول حکومتی در این باره (معنویت و اخلاق) وظایفی سنگین بر عهده دارند که باید هوشمندانه و کاملاً مسئولانه صورت گیرد.	• همکاری دولت و دستگاه‌های اجرایی با سایر بازیگران مؤثر • همکاری در سطوح مختلف بهبود امور معنوی و مادی
۶	ایجاب می‌کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند.	• همکاری در مبارزه با فساد ضروری است • همکاری در سطوح فردی، جمعی و سازمانی ضروری است
۷	همه مخصوصاً دولت جمهوری اسلامی موظف به حراست از آن (استقلال و آزادی) با همه وجودند.	• همکاری در سطح ملی ضروری است (عزم ملی) • همکاری در سطح سازمانی ضروری است

(طراحی توسط نگارندگان)

۱۰. ترسیم چشم‌انداز به عنوان آینده جذاب در بیانیه گام دوم

کنکاش در متن بیانیه گام دوم انقلاب نشان می‌دهد که ترویج حس امید، انگیزه‌بخشی به نسل جوان به عنوان مخاطب اصلی بیانیه و همچنین نگاه خوش‌بینانه و در عین حال واقع‌گرایانه از ویژگی‌های این سند راهبردی است. در منظومه فکری رهبری معظم انقلاب اسلامی، تحقق آینده مطلوب در پرتو نگاه واقع‌گرایانه و با امیدبخشی و خوش‌بینی، قابل دستیابی است. این نوع نگاه در بیانیه گام دوم انقلاب نیز ساری و جاری است و در فراز ورود به بحث گام دوم و سرفصل‌ها و توصیه‌های اساسی نیز بر آن صحنه گذاشته شده است. در عین حال برانگیختن و تهییج احساسات و عواطف مردم، برای جذاب بودن سند برای یک ملت، امری ضروری به نظر می‌رسد. در واقع یک سند راهبردی باید علاوه بر قابلیت بسیج افکار عمومی، دارای ویژگی‌هایی همانند غرورآفرین و اشتیاق‌برانگیزی، با دارا بودن واژگان هیجان‌آفرین و چالش‌برانگیز و قدرت‌انگیزش قوی و برانگیزاننده مشارکت همگانی و مشوق حرکت باشد (گرامی طیبی، ۱۳۹۵، صص. ۲۴-۲۰). می‌توان گفت سند راهبردی بیانیه گام دوم هم موجد همین ویژگی‌هاست و در بخش‌های عمده‌ای از متن بیانیه ایجاد حس غرورآفرینی و هیجان و دعوت به حماسه‌آفرینی قابل مشاهده است. ویژگی حماسی بیانیه گام دوم انقلاب در عین نگاه واقع‌بینانه و علمی آن به وضعیت فعلی و ترسیم آینده مطلوب، می‌تواند یک سند آینده‌نگرانه جذاب و راهبردی برای نظام جمهوری اسلامی ایران باشد.

جدول شماره (۷): تصویر آینده جذاب انقلاب اسلامی

ردیف	مدرک	دلالت
۱	دهه‌های آینده دهه‌های شما است... مدیران کارآمد و پرانگیزه و خردمند می‌توانند با فعال کردن و بهره‌گیری از آن ظرفیت‌های معنوی و فرصت‌های مادی کشور {درآمدهای ملی کشور را با جهشی نمایان افزایش داده و کشور را ثروتمند و بی‌نیاز و به معنی واقعی دارای اعتماد به نفس کنند و مشکلات کنونی را برطرف نمایند.	<ul style="list-style-type: none"> • آینده بیشتر بر وفق مراد خواهد بود. • در آینده شاهد حضور بیشتر مدیران کارآمد، مؤمن و سالم خواهیم بود. • در آینده شاهد افزایش درآمد ملی و ثروت ملی خواهیم بود. • در آینده شاهد حل و رفع بیشتر مشکلات ملی خواهیم بود.
۲	آنچه می‌گویم یک امید صادق و متکی به	<ul style="list-style-type: none"> • واقعیت‌ها، مؤید وجود آینده‌ای

ردیف	مدرک	دلالت
	واقعیت‌های عینی است. این جانب همواره از امید کاذب و فریبنده دوری جسته‌ام، اما خود و همه را از نومی‌دی بی‌جا و ترس کاذب نیز برحذر داشته‌ام	روشن و بهتر برای کشور است. • آینده امیدبخش است و نه نگران‌کننده.
۳	ما با وجود شنا در جهت مخالف جریان دشمن‌ساز، به رکوردهای بزرگ دست یافته‌ایم... به پاییزید و دشمن بدخواه و کینه‌توز را که از جهاد علمی شما به شدت بیمناک است ناکام سازید.	• ترس دشمن در آینده از ما بیشتر خواهد بود. • توان ما در آینده برای حل مشکلات ناشی از عمل دشمن، بیشتر است.
۴	این جوانمردی و مروت انقلابی، این صداقت و صراحت و اقتدار، این دامنه عمل جهانی و منطقه‌ای در کنار مظلومان جهان، مایه سربلندی ایران و ایرانی است و همواره چنین باد.	• در آینده موجبات سربلندی و افتخار ملت در منطقه و جهان بیشتر خواهد بود.
۵	دنیا به جوان ایرانی و پایداری ایرانی و ابتکارهای ایرانی، در بسیاری از عرصه‌ها با چشم تکریم و احترام می‌نگرد.	• ایران و جوانان ایرانی در آینده الگویی برای جهانیان بود.

(طراحی توسط نگارندگان)

نتیجه‌گیری

سند راهبردی بیانیه گام دوم را می‌توان طلوع چشم‌اندازسازی از گفتمان متعالی انقلاب اسلامی برای آینده انقلاب و کشور و همچنین سرآغاز عملی شدن آرمان‌های اصیل انقلاب پس از طی مراحل همانند شکل‌گیری و تثبیت دانست. به دلیل اهمیت بیانیه، سعی شد به سؤالات مربوط به دلالت‌های آینده‌نگارانه بیانیه گام دوم انقلاب بر اساس روش‌شناسی آینده‌نگاری راهبردی جواب داد. از میان روش‌های تدوین اسناد راهبردی روش مارتالیزلی برای نگارش اسناد راهبردی و چشم‌اندازسازی انتخاب و سند بیانیه گام دوم انقلاب بر اساس آن تطبیق داده شد. این گونه تحلیل سند، علاوه بر اینکه مخاطبان و تصمیم‌سازان را در فهم علمی بیانیه یاری می‌رساند، یافته‌ها بیانگر آن است که صورت‌بندی ساختار و متن بیانیه از پیوستار منطقی و روشمندی آینده‌نگارانه برخوردار است. بیانیه گام دوم انقلاب با روند پژوهی مختصر تاریخ انقلاب و ترسیم وضعیت کشور شروع می‌شود و پس از طی گام‌هایی همانند تبیین ارزش‌ها، ترسیم

محیط ایدئال، شناسایی پیشران‌های شکل‌دهنده به آینده انقلاب اسلامی، به خلق چشم‌انداز اصلی انقلاب که همانا دستیابی به تمدن نوین اسلامی است، می‌پردازد. در تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب بر اساس الگوی مارتالیزی، تصویر آینده مطلوب برای نظام اسلامی (تمدن نوین اسلامی) توسط رهبری انقلاب به صراحت بیان و برجسته‌سازی شده است و حتی ایشان گام‌هایی را برای دستیابی به تمدن نوین اسلامی مشخص کرده‌اند. به نظر می‌رسد در سند چشم‌انداز آتی نظام، ضمن برجسته‌سازی آینده مطلوب نظام اسلامی، تدوین راهبردهایی برای دستیابی به آن، امری لازم و ضروری است.

همان‌گونه که تصریح شد، بیانیه گام دوم به لحاظ سبک نگارشی، با بهره‌گیری از مواردی نظیر غرورآفرینی و قدرت انگیزش قوی و جلب مشارکت همگانی برای دستیابی به اهداف مورد نظر، توانسته خود را هم ردیف اسناد راهبردی معتبر قرار دهد. از طرفی این بیانیه با برخورداری از ویژگی‌های اسناد راهبردی، به شکل جامعی مسائل و موضوعات پیش روی انقلاب اسلامی و ارزش‌ها و آرمان‌های آن را مورد توجه قرار داده است. در واقع بیانیه گام دوم انقلاب به عنوان یک سند راهبردی توانسته با بهره‌گیری از عناصری از ویژگی‌ها و ساختارهای راهبردی، چشم‌انداز آینده انقلاب اسلامی را به صورت گام به گام برای مخاطب ترسیم نماید. از جمله کارکردهای یک سند راهبردی، استانداردسازی حرکت جمعی یک ملت، پیوند زدن حال و آینده آن، برجسته‌سازی آرمان‌های مشترک، وحدت‌بخشی و ایجاد انسجام، افزایش قدرت برخورد با مشکلات، الهام‌بخشی به ذینفعان و معنابخشی و... است. دقت و تأمل در کارکردهای بیانیه گام دوم انقلاب و گفت‌مان حاکم بر آن نیز نشان می‌دهد که این بیانیه تمامی کارکردهای اسناد راهبردی را داراست و تحلیل این کارکردها نیز برای درک مطلوب‌تر بیانیه گام دوم امری لازم است و پرداختن به آن مجال دیگری می‌طلبد. به طور کلی با بهره‌گیری از مراحل هفت‌گانه روش مارتالیزی برای تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، خلاصه یافته‌های مقاله را می‌توان در قالب نمودار زیر ترسیم کرد:

یادداشت‌ها

1. Lasley, Martha

۲. برای مثال به آیه شریفه ۵۰ از سوره مبارکه قصص؛ آیه شریفه ۵۵ از سوره مبارکه نور؛ آیه شریفه ۱۰۵ از سوره مبارکه انبیاء مراجعه شود.

کتابنامه

قرآن کریم.

امینی سابق، زین‌العابدین و همکاران (۱۳۹۸). «تبیین نظریه مسئولیت اجتماعی جوانان در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با تأکید بر حکمرانی خوب»، فصلنامه مدیریت کسب و کار. ۱۱(۴۳)، ۱۵۷-۱۳۳.

ایجابی، ابراهیم و همکاران (۱۳۹۶). «مطالعه تطبیقی تعاریف متکثر از مفهوم میان‌رشته‌ای آینده‌نگاری راهبردی»، فصلنامه میان رشته‌ای دانش راهبردی. ۲۹(۲۹)، ۱۹۴-۱۷۱.

پدرام، عبدالرحیم و همکاران (۱۳۸۸). *آینده‌پژوهی، مفاهیم، روش‌ها*. تهران: نشر مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.

پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۸۲). «تصویرپردازی از آینده، استراتژی اقدام در سیستم‌های اجتماعی»، سخن سمت. ۷(۱۰)، ۵۲-۳۱.

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷). *بیانیه گام دوم انقلاب*. تهران: نشر مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.

خسروی، علیرضا (۱۳۹۸). «بازنمایی درون‌گفتمانی کارآمدی جمهوری اسلامی در گام دوم انقلاب»، فصلنامه مطالعات راهبردی. ۲۲(۳)، ۸۱-۵۳.

دبیرخانه آینده‌نگاری ملی (۱۳۹۵). *فراروندهای جهانی: نیروهای پیشرانی که پیروزی فراروندهای جهانی را بر عهده دارند*. تهران: برنامه ملی آینده‌نگاری.

دهقانی، محمود (۱۳۹۸). *بیانیه گام دوم انقلاب به استناد به آیات قرآن مجید*. تهران: انتشارات اعتلای وطن.

رشیدی، امیرحسین؛ نصرت‌پناه، صادق و مرادی، محمدحسین (۱۳۹۸). «تحلیل گفتمان انتقادی بیانیه گام دوم انقلاب با بهره‌گیری از روش نورمن فرکلوف»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج. ۲۲(۸۳)، ۵۵-۳۰.

صفار، محمدجواد (۱۳۸۳). *حقوق اساسی: آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: انتشارات استادی.

عزیزی، محمدتقی (۱۳۹۸). آرمان انقلاب: منظوم بیانیه گام دوم انقلاب مقام معظم رهبری. تهران: انتشارات صبح امروز.

غلامزاده، زهرا و پارسائزاد، محمدرضا (۱۳۹۸). «آینده‌پژوهی در سیاست‌گذاری نظام تعلیم و تربیت بر مبنای تمدن اسلامی و ارائه راهبردها (مطالعه موردی مجتمع آموزشی مجتهد بانو امین)»، مجموعه مقالات کنفرانس ملی آینده‌پژوهی. مدیریت و توسعه پایدار. قربانعلی دولابی، مجید (۱۳۹۸). «تدوین راهبردهای گام دوم انقلاب اسلامی بر اساس بیانیه گام دوم»، همایش ملی جستارهای پژوهشی با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب. دانشگاه مذاهب اسلامی شعبه گنبد کاووس به آدرس:

https://www.civilica.com/Paper-ESSR01-ESSR01_011.html

کربلایی پازوکی، علی (۱۳۹۶). ولایت فقیه؛ پیشینه، ادله و راهکارهای اعمال آن. تهران: دفتر نشر معارف.

گرامی طیبی، محسن (۱۳۹۵). «اهمیت و ویژگی‌های چشم‌انداز در آینده‌پژوهی»، ماهنامه‌نامه آینده‌پژوهی. (۳۸)، ۱۱-۱۰.

گوردون، آدام (۱۳۹۲). فهم آینده (طیبه واعظی، مترجم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی. مرویان حسینی، سید محمود (۱۳۹۷). «نگاهی به کلیدواژه‌های مهم در بیانیه گام دوم انقلاب»، نشریه مشکوه. ۳۷(۱۴۱)، ۷-۱.

مقیم، سید محمد (۱۳۹۸). «بیانیه گام دوم انقلاب، رهنامه پیشرفت ایرانی - اسلامی»، فصلنامه علمی مدیریت اسلامی. ۲۶(۳)، ۱۴-۵.

مهری، کریم (۱۳۹۵). «دولت اسلامی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری: روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد»، دو فصلنامه علمی دانش سیاسی. ۱۲(۲)، ۵۸-۳۱.

میرباقری، سید محمد (۱۳۹۸). عصر جدید: خوانشی از مفاهیم و راهبردهای بیانیه گام دوم. تهران: انتشارات تمدن نوین اسلامی.

میرشاه ولایتی، فرزانه (۱۳۸۸). راهنمای عملی تدوین چشم‌انداز. تهران: نشر مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.

میرشاه ولایتی، فرزانه و نظری‌زاده، فرهاد (۱۳۸۹). پویای محیطی. تهران: نشر مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.

یوسفی خرایم، محمد (۱۳۹۷). «پیشران‌های تحقق عدالت اجتماعی به عنوان یکی از محورهای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهی. ۱(۲)، ۳۱۳-۲۹۳.

- Cornish, Edward (2004). "Futuring: The Exploration of the Future", *Bethesda, Maryland: World Future Society*. p. 889-891.
- Dator, J. A. (2002). *Advancing Futures: Futures Studies in Higher Education*. Greenwood Publishing Group 17(5), 405-426. doi:10.1108/FS-03-2015-0017.u8.
- Hay, C. (2002). *Political analysis: A critical introduction*. Houndmills: Palgrave
- Latham, R. John (1995). "Visioning: The Concept, Trilogy, and Process", *American Society for Quality*. Quality Progress Journal.
- Lasley, Martha (2004). *Courageous Visions*, Discover press.
- Slaughter, R. A. (1996). "The knowledge base of futures studies as an evolving process", *Futures*. 28(9): 799-812.
- Slaughter, R. A. (2002). "Futures studies as an intellectual and applied discipline", *American Behavioral Scientist*. 42(3) 372-385.
- Pourezzat, Ali Asghar; Mollae, Abdolazim; Firouzabadi, Morteza (2008). "Building the future: Undertaking proactive strategy for national outlook", *Futures: the journal of policy planning and futures studies*, (40), PP. 887-893.

